

Kritikak eta erreseinak

LLAMAZARES, Julio. *La lluvia amarilla*. Autores de Lengua Española, RBA 24. 155 or.

RBA editore-taldeak 1933an eginiko eleberri honen birredizioa irakurtzeko parada izan dugu. Julio Llamazares idazle leondar-
rrak, besteen artean, dagoeneko *Memoria de la nieve*, *Luna de lobos* eta, batez ere, *El río del olvido* argitaratu ditu. Ez dira ahaztekoak *El entierro de Genarín* eta *En babia* ere.

Gure autorea eleberri eta en-
tseguetan barreiatu da, eta bere prosa poesiaren ildotan sartzen dela esan daiteke, bereziki, bi-daietako literatura lantzen duenean.

Julio Llamazaresen *La lluvia amarilla* eleberriak gure hurbilean ere, Araban eta Nafarroan bereziki, ematen den fenomeno sozial baten islada garrantza, hau da, zeharo despopulatuta geldituriko herriskin drama eskaintzen digu. Nafarroan erabat husturiko herriak ez dira hain urriak, eta populazioa seriooki murriztua dutenak, berriz, ehundaka. Aski dugu, Nafarroan, Agoitz inguruko herritxoetara hurbiltzea. Artziba-

rrek 20 bat herrisketan, adibidez, 200 inguruko demografia du. Berdin Urruauk Goitikoak 130 bat bizilagunez hamasei bat herrisketan; bestainbeste Longida, Lizoain, Egues, Arriasgoiti eta Esteribar ibarretan.

La lluvia amarilla eleberrian herri protagonista *Ainielle* deitzen da, eta Goi Aragoeko Pirene Mendien arraian kokatzen da.

Bertan azaltzen denez, Ainie-
lletik populazio gehienak, prota-
gonista eta baten batzuk ezik, alde egiten du, giro hotza eta komu-
nikabidean isolamenduagatik. Autoreak dionez, eleberriaren protagonista asmatu izen arren, ikuspegiak errealismo errural baten urrats negargarriak ispiltazen dizkigu.

Julio Llamazaresen *El río del olvido* ezagutzen duenarentzat nabaria autoreak giro errural eta aldarte bitxien deskribapenerako duen joera. Idazkera xumeaz zertzelada umil eta inozoak eskaintzen dizkigu, beti hari poetiko baten ildoan emanak.

Ainielle herri despopulatuaren drama beste lekutan ere gerta daiteke. Adibidez, Nafarroan Garestik hurbil dagoen Sorakoitz herriska datorkigu burura. Sorakoitzek hutsik, gutienez, hogeita hamar urte dramatzatza, etxeteriaren bakardadea oraindik kanpandorre zutiak hieratikoki babesten duelarik.

Julio Llamazaresek herrian bakarrik geldituriko protagonistaren zehar aldian aldiko pasarteak, malurak eta asperraren tragedia maisuki isladatzen dizkigu. Bakardadeak, huntzak eta lizunak bezala, giza errealitatea itozten du.

Isilunea, zuhaitzetan huntza gisa nagusitzen da. Gizona hondamendi psikologikoan dager, eta hondamendiak pasarteak ditu nobelan. Pasarte adierazgarri-netakoetan protagonistak emaztea sokatan hurkatua aurkitzen duenekoa. Berdin Andres semeak, etxetik Alemaniarantz partitzean, aitaren aldetik aurkitzen duen ukazioa. Aitak ez dio agurrik ere luzatzen, herria abandonatu duelako, gurasoen ondarea ezetsiz. Protagonistari aitaren eta aitonaaren hilkutzak ere ikuiluan eginbeharra suertatzen zaio, Ainiellen, dagoeneko, zurginik gelditzen ez delako. Lurperatzailea ere protagonista bera da, noski. Pertsonaia nagusiak, bada, itzulezinezko drama bizi du, bara-

noan oro ezkututzen eta itzaltzen nabaritzean baitu.

Drama, beti, lirismo sakon batean biltzen da, erruralitateak bere inozotasunean duen poetika dastatuz.

Eleberriak plataforma datual urri dauka, herriskaren eszenategia, berez, murrizta delako. Denetan aipagarri eleberriaren zehar azaltzen den irrealismozko tindu zenbait, beti naturaltasun xarmantaz isuria. Horien artean protagonista ama zenduarekin sukaldean, besterik gabe, elektan jardutea. Berdin emazte hila-ren kasuan. Beste munduko pertsonen agerpenak arrazionalitate-izpirik gabe aurkezten zaizkigu, eta autorea ez da saiatzten ere irrealismo horren argudiorik eskaintzen. Pasarte irrealak aipatzen eta deskribatzen dira, eta kitto.

Eleberriari akatsaren bat egoztekotan, agian, orri batzuen aspergarritasun-kea da, hau da, herioaren bilbeak berarekin duen errepika (hondamendizko inguru-nean), behin eta berriz, kokatzea (adibidez, teilatu, harresi, horma hautsi eta sukaldearen apamenean). Hori dena aski auresusmatua dago, hainbestetan inpresio berdinetara etorri gabe. Hau-xe da nobelaren eszenategi urriak berarekin duen arriskua.

Asperdurazko orri horiek alborra utzita, eleberriak bere xarman

biltzen du irakurlea, despopulaketatik sorturiko drama, beti, sotiltasunez eta poesiaz eskaintzen baita. Dударik gabe, Goi Aragoeko herriskaren malurak parekide

anitz Euskal Herri industrializatuan. Autorearen meritua hutsune horren ildoak irakurleari psikologikoki isladatu eta sentiaraztea izan da.

Luis Mari Mujika.

OVIEDO, Jose Miguel. *Antología crítica del cuento hispanoamericano del siglo XX (1920-1980)*. Alianza Editorial, 2 ale, 699 or.

Hemen azterkizun dugun antologia Alianza Editorial argitaletxeak 1992an argitara emana da. Denok dakigu zenbateko garrantzia eduki duen mundu osoan Hego eta Ertameriketako literaturan narraziogintzak, bereziki, eleberraren alorrean. Aski da, gogoratzea Rulfo, Fuentes, Asturias, Carpentier, Garcia Márquez, Onetti gisako autoreak.

Esan daiteke ospe hori gehiagoko lotzen dela eleberrari, produzio horrek duen interesa eta hedaduragatik. Hala ere, narrazio laburra edo ipuingintza ere aitormentan horretan sartu beharrekoa da.

Hemengo bi liburukiek Hego eta Ertamerikako ipuingintzaren itzala eta hedadura argitan uzten digute. Antologiako lehen liburukiak "fundadores e innovadores" azpigitulua darama, eta bertan hurrengo idazleen izenak: César Vallejo, J. M. Arguedas, Manuel Rojas, Mario Benedetti, Pablo Palacio, Jorge Luis Borges, Juan

José Arreola eta Augusto Monterroso, besteen artean.

Bigarren liburukian, berriz, "La gran síntesis y después" azpigitulua duelarik, hurrengo autoreen andana: Miguel A. Asturias. A. Carpentier, J.L. Lezama, Juan C. Onetti, Julio Cortazar, Juan Rulfo, J. Donoso, C. Fuentes, G. Garcia Márquez, M. Vargas Llosa, José E. Pacheco, A. Mutis, etabar.

Narraziogileen zerrenda ikusita, berehala oharitzen gara bi liburukietako ipuinen balioaz. Aski litzateke, euren artean, Rulfo, Arreola edo Garcia Márquez baten izena antologiaren garrantziaz jabetzeko.

Jakina denez, antologia oro gertatzen da erlatiboa, mugak ongi ezartzea (autore hau sartuz, eta bestea alboratuz) gaitza delako. Hemen ere autore on zenbait at gelditu da, noski.

Liburukien edukari behatuz, ipuingintza Hego eta Ertameriketaren 1920 urte aldera garatzen hasi zen. Erromantizismoa krioliz-

moarekin saretzean, fruituak mardulagoak izan ziren. Hasi-masiak, ordea, 1820 aldean jarri behar dira. Ipuingintzan kriolismoaren garrantzia nabarmena da, geroko modernismoarena beza-la. Abangoardismoen testigutza ere sartzekoa zen antologietan.

Poesiako Huidobroren krea-tionismoak bere ordainak izan zituen narraziogintzan, oldearen uhinak Europa aldera ere hedatu-z. Urte askotan nabarmen az-pikriolismoaren eragina, surrea-lismoaren andana ahanzi gabe. Ameriketako gertakizun politi-koak, maiz, autoreen irudimen-iturri eta idatz-aitzaki suertatu zi-ren; adibidez, Mexikoko iraultza. Mugimendu politiko batzuen xar-ma narraziora igaro zen, noski, kera aski sugerikorrez.

Burgesiaren erreakzioak ere ukan zuen oihartzuna, beste fak-tore askori lotuta. Esan daiteke narrazioetan iraultza politikoa eta literarioa biziki saretu zirela. Kor-rontetan Europako surrealismoa Ameriketan oparotasunez bilbat-zen da, bertako gertaera sozial eta politikoen errotan ehotuz. Ez da ahaztekoa, ordea, anakronis-moak ere antzeman daitezkeela, oro bertako ideosinkrasian oratu eta nahastuta.

Aipu berezia merezi du, anto-logia irakurrita, literatura fantasti-koak edo errealismo magikori atxi-kitako produzioak. Hemengo ipuin zenbait olde literario horre-

tan sartzen da, batez ere, Rulfo eta Garcia Márquez gisakoetan. Olde hori, nolabait, surrealismoak eskaintzen zuen askatasunetik dator. Aipagarri ere Arreola, Pi-ñera, Palacio eta, baitipat, Bor-ges. Indigenismoaren oldea, bes-talde, abangoardiekin gurutzatu zen, xarma handizko emaitzak eskainiz. "Boom" famatuaren dis-tira korronte horiekin uztartzen da.

Beste urratsa neorrealismoare-na magiarekin lotzean, indigenis-motik zetorren uhin aberatsa pro-filatuz.

1960 aldera sintesi handiak egiten dira. Une horretan aipa-tzekoak erruralismoaren ildotik datozen sorkuntzak. Aski da Rul-foren tentua erruralismoa horreta-tik neurtzea; jarrera magikoz, as-paldiko indigenismoarekin sare-tutako gauza txokanteak adieraz-pen literario sotil bihurtzen dira.

Guretik hurbilago diren beste autore esperimentalista eta mo-dernoagoen hurratsak ere pre-sent antologian, beti sintesia on bat lortuz.

Antologia honetan ematen zaigun hautapena serioa eta za-bala dela baieztatu daiteke, kor-ronteen aldetik ongi lortua. Bestalde, autore bakoitzari bibliografia aproposa erasten zaio, eta testu-ko ipuin zehatzei ere komentarioa egiten zaio.

Luis Mari Mujika

ZUBIAGA, Felix. *Oi Emmanuel!* Ibaizabal Argit. 98 or.

Zubiaga olerkariak poema-liburu honekin 1991 urteko *Lizardi* saria irabazi zuen. Autoreak, euskal letren alorrean, orain arte fruitu ugari eman du, ipuingintza eta eleberriak ahortzi gabe. Ipuine-tan, besteak beste, *Karramarroen aureskua* 1982, *Kuku pasota* 1984, *Halabeharrez mediku* 1986. Eleberrietan, berriz, *Babilandia* Agora saria 1963an, *Kalea andre* Bizkai-Foru saria 1988an saria eta *Lekuan lekuan maloa* (1989eko erakunde berean).

Hala ere, Zubiaga olerkietan dugu, ausaz, iaio eta estimagarriena. *Zure argi kliskak* Arrese Beitia saria 1986an, *Uraren ohikuna* 1989an, *Harri eta oihartzun*, 1990an *Deslirurapen parabolak* 1990an, eta hemengo *Oi Emmanuel* horren proba.

Gezurra badirudi ere, idazle oparo zenbait merezi lukeen oihartzunik gabe gelditzen da, eta hori izan da Felix Zubiagaren kasua, tamalez. Idazlearen produzio ugariari beste oihartzun gotoragoa zor zaio.

Oi Emmanuel poemarioan Zubiagak eguberritako giroaren hurbilketa sotila eskaintzen digu. Liburua larogeita hamabi olerki-multzotan banatzen da, liturgiaren urratsetatik hurre.

Olerkietan present, bestalde, egungo gizonak bere egoeran duen aldarte, dolu, zorabio eta

besterik, beti fedearen baitan bilduta. Funtsean, poetika erlijiosoaz lutzatzen zaigu, gaztelaniaren eremuan, geroz eta gehiago, autonomiaz ezagutzen den poesia erlijiosoaren urratsetako sorkuntza.

Zubiaga olerkariak euskal eritimoaren segetuak ezagutzen eta maitetzen ditu. Bere poesia ez da zabarki, edo eta jauzi kamuts eta ahoskabeetatik ibiltzen, ur sotil eta xumeen bide-tik baino, eritimoa eta neurria landuz. Neurriari atxikitako poesi-gintza honek erraz gaintzen du euskal alorrean, maiz, erdibidean gelditzen den poesia zenbait, hau da, ez poesia ez eta bertso-gintza den sorkuntza.

Muga horiek ongi gaintzen ditu Zubiagak hizkera aski sotilez, Lizardiren bide hertsatuegiak albora utzita. Autoreak menderatzen du euskara, eta bizkaieraren baliabidetaz ere zerbitzatzen da, batez ere, puntuak lortzeko euskalki horren bideak probetxugarri direnean. Olerkiaren alorrean, behintzat, euskara batua eta bizkaieraren sinkretismo hori, puntuaren mesedetan, zilegia iruditzen zaigu.

Poema-liburuan, formaren aldetik, gehien atentzio eman diguna autoreak ahapaldi eta puntuen erabilean azaltzen duen nabaritasuna. 8a, 8a, 5b, 5b, 8a, 8a

gisako neurriak zalu eta atseginak gertatzen dira. Beste ahapaldikera anitz oraindik olerkariak. Gehienetan, neurri arinak ditu, ohizko zortziko handia eta txikiaren formatatik harantz (nahiz eta azken hauek ere erabili). Hona beste zenbait forma: 5a, 5a, 8b, 5c, 5c, 8b. Erritmo arras zalu 6a, 6a, 7-, 6a delakoan ere "Gau erdia ei zan/ edo egunsentian/ eguzkien eguzkia/ agertu zanean").

Eta segidan besteok: a) 10a, 3b, 10a, 3b, 10a, 3b, 10a, 3b, 10a, 3b. b) 8-, 4a, 8-, 4a. c) 8-, 8a, 8-, 8a. d) 5a, 5a, 5-, 3a "Ta jai Belenen/ ta da jai hemen,/ heldu bai jaku/ salbamen". e) 7-, 7a, 7-, 6a, 4c, 7-, 4c, f) 5-, 4a, 5-, 4a, "Begien ziur/ hau soinkera!/ Gizakiak dau/ jo Jainkora!" g) 6a, 8a, 8-, 6a, "Urte barrikari,/ dauka-

na ez daukanari,/ guk eukien mundukoek/ ez eukienari" h) 6-, 3a, 6-, 3a, 6-, 3a, etabar.

Poemategian, jauzika, kantatzeko aproposak den beste ahapaldi asko. Olerkien muina eguberritako liturgiaren hurbiletik doa, gehienbat, esan dugunez. Denetan sentipen lirikoa nagusi. Pasarte batzutan, dena den, goidura apur bat apaldu egiten da, errepiketara joanez. Gure usteetan, egungo euskal poesiaren egoeran, neurriaren disziplina estetikoak (poesia librearen itsaso zabalaren ondoen) mesedegarria da, artea deleko. Euskal baratzean neurria ez da ederraren oztopagarri, mesedegarri baino, gutienez, neurria menderatzen denean. Gazteek badute zertan ikasi.

Luis Mari Mujika.

JUARISTI FELIPE. *Lainoaren erresuma ugaria*

Bi poemario *Denbora, nostalgia* (Baroja, 1985) eta *Hiriaren melankolia* (Baroja, 1987), eta hitz lauzko bi lan *Intsentsua lurrean bezala* kontakizuna (Baroja, 1988) eta *Arinago duk haizea, Absalon* eleberria (Erein, 1990) idatzi ondoren, Felipe Juaristik (Azkoitia, 1957) berriro ere beste poema-liburu bat argitaratu du, Alberdania argitaletxe sortu berriarren eskutik: *Laino artean zela-tari*.

Aurrekoen haritik datorren bere bostgarren emaitza literario honetan, egilea, irakurlea go-goan, liburuaren azalean eta atzeko aldean pista batzuk aletuz joango da detektibe profesional baten trebezia, nondik norakoa edo nondik norakorik bakoa pixkanaka pixkanaka zizelkatuz. Izenburuaren lehenengo hitza "lainoa" da. Baina zer da lainoa? Zerbait urruna eta mugagabea, nostalgia eta melankolia bezala-

ko zauri lebeen gainean pausatzen den hodei kotoitsua. Intentsuaren eta haizearen modura harrapaezina, ihesian doana, baina dagoena, egunerokotasuna misterioz janzten duena, egoerak eta ikuspegiak antzaldatzeko, errealitatea fikzioarekin nahasteko gaia. "Maltako aztorea" pelikulan bezala, non batek beste bati esaten dion zerez eginda dagoen estatua bat. Eta honek erantzuten dio ametsak egiten diren gai berberaz eginda dagoela. Banitatearen eta goiaren eiteirik ere badu, inork izendatu ez duen errege baten koroiarena. Bigarren hitza "artean" da. Ez da bizitzatik kanpo geldituko, bizitzaren metaforatzat jo daitekeen lainoan sartuko da egilea, laino artean zelatari. Bizitzan barreanean murgilduko da poeta, zelatari papera betez beraz, leku batetik bestera erratu eta arrotz baten gisa ibiliko da, gabardinaren bakardadean enfundatua eta lainoa imitatu nahirik zigarro batetik berak sortzen duen kean bildua, distantzia puntu batez eta eskularruz berarenak ez ezik besteen izkutukoak ere interpretatuz, larru askotako izkutukoak.

Kontraportadan laino artean begi bakoitz haundi baten agerpenaz oharterazten zaigu. Begi hori ez dela Jainkoarena, baizik poetarena aldeztu aurretik jakin eraziko zaigu, baina nahiz eta poetarena izan, ez duela garden-tasunez ikusten, apaldu egiten duen laino artean dagoelako. Be-

giaren irudia jakinduriaren iturriarekin lotu ohi da, eta are gehiago begi bakar bat bada, kopeta erdian kokatua eta ahalguztidunaren sinboloa. *Laino artean zelatari-k*, bada, jakintzaren ildotik joko duelako susmoak hartuak gara dagoeneko. Gero banitatearen aipua dator "banitatearen lanbro-tan"? dio, zeinaren barnean poetaren ni-a difuminatzen den bikoizterakoan. Bikoiztasuna bakoitzaren baitan dautzan eremu ezaguna eta ezezaguna azaltzeko, ulertzeko, arakatzeko. Hurrengo eta azken esaldian arbola bat, metropolia eta amodio modernoa aurkitzen dira. Arbola iruntzitarra jarrita agertzen da, irudi surrealista baten bidez erreferentzi-puntu urrunago batera garamatzalarik, lainoa beste aldekoa den bezala. Metropolia plurala eta anbigua da, gurutzebidez josia eta hedagarrria, lainoaren antzera. Amodio modernoak erotismoarekin kontaktatzen gaitu, galtzeko eta babesteko diseinatu den erreinu lainotsuarekin.

Hitz klabeok baliotsuak izango zaizkigu aurrerantzerako, izenburuaren ereduari jarraikiz hitz doituaz egina den liburu barrukaldearen ulermenerako. *Laino artean zelatari* osotasunaren bila zuzendutako poemarioa da, hausnartua, egitaratua (hamar zatitan banatua, atal bakoitza hiru poemaz borobildua). Esaldi batetik bestera dagokion jauzi

akonpasatua eman baino lehen hitzek ibilbide luzea jorratu eta korrituko dute, pentsamendua jolas bihurturik sortutako silogismoa eta simetria hitzen artekoa ez ezik ideien artekoa ere delarik. Poemario honek duen tonu neutua egileak haztatutako distantziagaitik dator. Hirugarren plano batean jartzen da, lainoaren dimentsioan eta zehaztasunaren abiapuntua eta batzutan enumeratuta botatzen ditu erre-frau kutsurik daramaten bertso tinko eta luzeok, ahots larrutuaz, esperientziaren ahotsaz irakurtzekoak diren bertsook. Asepsia eta ironia dira mingarria zaiona deskribatzeko darabiltzan armak. Tonu distante hau melankoliaren eta nostalgiaren geruzetan estalita dago, amaiera orok duen tristuraz lausotua, hasiera orok aurre-resentitzen duen bere bukaeraz, hondamendiari buruzko poesiasaiotzat har daitekeelako, galdera itxuraz botatzen duen azken esaldia lekuko: "Hurrengo goizal-ba bihurtuko ote arrastegi?" (72 orr.). Amaiera ez da ordea irudi bortitzez haragitua agertzen, fustrazio-hondarren artean, zigarro-errautsen artean aienatua baino. Amaiera geldi eta lasaia, gizakorragoa. Oroimenari arinki lotua, orainaz horditua, etorkizunaz gabetua eta bere herriaz abaildua eta mindua ("Gu ez gara jadanik gu, besteak baino. Txori hilak hegan egiterik ez") (39 orr.) sentitzen da egilea.

Urruntasun tankerako poema hauen kolorea grisa da. Ez ditu muturreko jarrerak gustoko, nahiago du sintonia tolerante baten barruan jakinduriaren eta erre-flexioaren uretan bustitzea, erdialdeko matizazio anitzetan galtzea, mundu zabaleko beste idazleekin hitz egitea eta harremanak izatea atsegin zaion pentsamolde eta esku zabaleko poeta honek. Nahiago du zalantza eta galdera ere den lainoaren baitan nabigatzea, inongoa ez den bere begirada pausatua hedatzea munduko mugez luze-zabalean gaindi, mapa kartografikoak besalagun. Grisa, kontraesanetan aberastutako teoriakin teorizatzea gustokoa zaion poeta honen ezeztapenak eta baieztapenak ez direlako erabatekoak, ez direlako ertz, baizik eta ibai; bizitza den historia luzetik ateratako perpausok ez direlako lurrean tinko iltzatzeoak, baizik eta lainoan meheki multiplikatzeoak, ez direlako enbor, baizik eta abar.

Grisa egunerokotasunaren eta gizakiaren kolorea aukeratzen badu, musikaren doinua estridentzia bakoa izango da, berez doana ibai apal baten antzo. Eta ibai apal batek bezala, kanpoko erritmora baino barnekora begiratuko diote lerro-uhainok. Barneko musikalitate hau, hitzen arteko jolas musikatua, oihartzunezkoa izango da, egileak bertsolaritza-tik, esaldi eginetatik, herri-erre-

frauetatik eta otoitzetatik zenbait egitura eta doinu berreskuratu eta egokitu bait ditu.

Gizakiak asmatutako ortzemu-gak infinitoraino teinkatu ahal dira eta baita irudimenaren gainean eraikitako mapa mundiak. Era berean, luzatzeari muzin egiten ez dion pentagrama honetan poetak hitza kontexto imajinarioan kokatuko du, zurituz edo zentzuz betez, hornituz edo zentzuz biluztuz, auskalo. Ideiak metaforetatik zintzilik daude, metaforak bait dira Felipe Juaristi, ikuspegi pertsonal batez sinatuta, ehotzen ari den unibertso poetikoaren ardatzak, errealtatea irudikatzeke ispilu bigun eta moldakorrak. Eta metaforen eskutik surrealismoak egingo digu bisita, ilojikotasunaren lojika erakutsiz, edo hobe esanda, itxuraz ilojikoa dirudienak bere lojika ere baduela azaldu nahiz. Surrealismoak bere bitxitasunaz erakarriko gaitu, bere majikotasunaz liluratuko, hankaz gorako irudi eta irudimen puxkak han hemenka tartekatuz eta testu poetiko zatikatu hau etengabe itxuraldatuz.

Surrealismoa joera aski hedatua den bitartean, batez ere, poesia arloan, arduratuko naizen hurrengo hitza "malenkonía", Felipe Juaristiren literaturgintzan tindatu pertsonalez barnizatutako konzeptoa dugu. Zer da, bada, malenkonía? Ba al dago definitzerik? Egileak berak *Pergola* aldizkari bilbotarrean Donostiari buruzko

idazlan batean orain dela bost urte edo honako hau idatzi zuen: "Hiri melankolikoa da hau. Melankolia azken finean tristezia egoterra etengabea bait da, lainotu eta zehazkabea. Eguna joan eta eguna etorri goian-behean euria egiten duenean bezala eta ikutzen duen guztia blaitzen duenean, tanto fin eta saminez. Gizona anfora bat bilakatzen denean, behin ere asetzen ez dena" (44 orr.). Tristuraren teoriari buruzko ipuin bat ere idatzia dauka. Melankolia ez da, beraz, tonu kontu soila. Zerbait gehiago da. Melankolia eta melankoliaren ahizpa bikia den nostalgia idazle honen lanetan hitz-estazioak dira, egoteko eta izateko era bat, bizitza eta mundua azaltzeko jarrera, hortik bait datozkio hortz eta behatz artean armiarmasaretuko zaizkion filosofia guztiak. Niri Pio Baroja eleberri egilea eta Mikel Lasa poeta gogoratzen dit, agian, hiru ron malenkoniaz bustitako idazkiak itsaso berberaren, Kantauri itsasoaren lainoaz gandutuak direlako.

Eta melankoliatik erotismora eta erotismoaren estetikara. Amodioz eta desioz eginiko zubi etzana da erotismoa, bizitzaren mina eta tristura jabaltzeko poetak beharrezkotzat eta aterbetzat duen estetika mota bat. Poetaren begiak, zubibegiaren behatu ernearen antzo, ingurua samurtasunaz eta edertasunaz blaituko du. Begia maitasunaren sinboloa, maitemina begien bidezkoa bait

da. Begia bizitzaren zikloaren hasiera eta amaiera borobiltzen duena. Erotismoan muga batek beste bati egiten dio bide "kartografoak" marraztu zuen / Gorputzaren eta arimaren mapan" (30 orr.), mugagabea delarik.

Bizitza eta literatura bat eginik daude *Laino artean zelatari*-n. Bizitzaren eta literaturaren arteko muga lainotsuak marrazten eta

eskaintzen dizkigu Felipe Juaristik, galderak jeiki eta erantzunak etzaten diren erresuma honetan. Liburuaren izenburuan bezala liburuan zehar ere, egileak poetari buruzko eritzia ematen du eta literaturaren zereginari buruzkoa: poeta umil eta erdi ezkutatuaren eskutik bizitzaren azal misterio-tsua aurreritirik gabe interpretatzearena.

Amaia Iturbide Mendinueta

GARZIA GARMENDIA, Juan: *Itzalen itzal*. Ed. Alberdania, Irun, 1993. Narrazioak.

Kontakizun dotore eta neurritz ondua

Liburuan aurrena nabarmentzen den gauza da erakusten digun kontakizun-estilo hain irazi eta orekatua; eite unibertsalekoa, garaiei egokitua eta bitxikeria lokalistetatik urrunda, herrikoitasunaren eta klasikotasunaren arteko sintesi ederra dela medio. Egileak esperientzia luzea du, literatur testuak itzultzen eta testu azterketan, eta bere lehen narrazio-liburua (*Akaso*) 1987an argitaratu zuen.

Itzal-inguruka, edo langintza intelektual arduratsua

Liburuan zehar, zorroztasun intelektualez osaturiko paradigmaren aurrean aurkitzen da irakurlea, eta aldi berean ia-ia *divertimento* hutsaren aurrean; azpitik,

egilearen irribarre arinak, erdiagertuan, ironiaz eta sumurtasunez, zinismoz eta konplizitatez begiratzen digu. Jarrera horrek tenka sortzen du, orain zurruxeago, orain lasaxeago, kontakizun osoan horrela eutsiz, era zorrotz bezain harrigarrian; zirika ari dela igartzen da, neurritz baina etengabe, puntu jakin batean hondoraturiko labana baten antzera: atera ez, baina hiltzeraino sartu ere ez.

Liburu osoa itxura-egite bat besterik ez da, artearen hainbat arlotan intelektualki murgiltzearena, hain zuzen. Errealitate birtuala osatzen da, arteari buruzko zenbait gai era berezian uztartuz, eta ebokazio artistikoan zedari diren adabaki geografiko zein historikoak josiz. Itzal artean itzal-inguruka: ezagutzara hurbiltzeko

bide atzekoz-aurrerakoa, gezurrezkotik itzal-arrastoak eginez, horrela artearen argi-ilunak usnatzera irits gaitezten. Bide horretan Juan Garzia zintzo bezain zorrotz ageri da, hasieratik amaieraraino, eta zehatz-mehatz okertuz doan eraikuntza egiten du, lehen kontakizuneko Pisako do-rearen antzekoa.

Itxuralaria: poetikotasunarekiko hurbilketa

Pessoak poetak itxuralarizat jo bazituen, Borges izan da jakintza arlo askotarikoen itxuralari nagusia. Jakin-itxura egite horretan, gai da jakinduriaren edo artearen edozein arlori ekiteko, eta lan horretan Borges-en ikasle azkarra da Juan Garzia; bere maisuari huts egingo ez liokeen ikaslea. Egileak badaki non sartu den, eta noraino araka dezakeen; bere zorroztasuna -zenbaitetan parodiko samarra- ez doa kontrola lezakeena baino harantzago; teknologia aurreratuen arloan irristan pasatzen da naturaltasun osoz; ez du lotsarik arkitekturazko nahiz pinturazko ñabardurak deskribatzerakoan eta beste arlo batzuetan ere gogotik sartzen da; hala nola, musika, literatura eta filologia, edota gastronomian. Hala ere, arlo guztien artean, poesia da etengabe presente dagoena; ez dugu ahaztu behar artearen alorretan egiten dituen sa-

rrera guztiak, hitzaren bidez egiten dituela egileak. Hitz poetikoa da —hala hondo ikustezinean, nola agerian— liburuaren ardatz nagusienetakoa: hortxe daude Shakespeare eta Dante, klasikotasunaren ordezkari; hortxe daude baladak eta trobadoreen erako amodio-kantak, estilo herrikoia adierazle; hortxe dago poesia mistiko-franziskotarra; hortxe aitasaindu inkisidorearen poesia goiargitsu eta eskizoidea; hortxe dago oinarri epikoa, obra osoan zehar, idazlearen eginkizun heroikoaren sinbolotzat (obsesioaren eta eromenaren er-tzean).

Argi, ordea: poesiaz mintzo denean, poesia baino zerbait zabalago adierazten dihardu egileak; era berean, Italiar ari zaigunean, erreferentzia geografiko-historiko jakin bat baino zerbait gehiagoz ari zaigu. "Zerbait gehiago" horrek idazkera ireki eta sugerikor baten aurrean jartzen gaitu; badirudi egilea angelu batez ari dela idazten: horren erpinak zorrotz zulatzen du papera, eta beste alde irekitik, berriz, anbiguotasunera zabaltzen da (mugagabe irekiz doazelarik mugak, ikuspegia paperetik jasoz doan heinean).

Kontalari-ehule: langintza zehatz eta neurtua

Burutazio intelektualen eta artearen arlo anitzetan eginiko sar-

tu-irtenen gainera, kontalari ofizioa dago; neurri-neurrian eta esku sendoz eginiko kontakizun-sekuentzien kateaketa. Ez gaude *Decamerone*-aren estiloko obra baten aurrean, non kontakizun ildo bat erabiltzen baita istorioak lotzeko; Juan Garziaren liburuan istorio bakoitza hainbat erreka desberdinen urez osatuz doan kontakizun-ibaian saretuz doa, urrats zehatzez; ehundu, beharrezkoa bakarrik ehuntzen da, kontakizun-ibai-sare hori eratzen baita sekuentzia bakoitza eta gai bakoitza leku jakin batean kokatzeko, egileak osotasunean eman nahi izan dion eginkizuna bete dezan. Alde horretatik, behar bada, txertaketa arazorik handienak dituen kontakizuna Gubbio-koa da; hain zuzen ere, berezko pisurik handiena erakusten duena delako.

Kontakizun-sekuentzien hurrenkera hainbat erregistroz gauzatzen da, eta horien artean adierazgarrienak gutunestiloa eta artikulugilearena dira -edo gai monografiko bati buruzko hizlari-potentzia emalearena-; egileak hor egundoko maisutasuna erakusten digu, diskurtsoa aisa menperatuz, ñabardura eta xehetasun aberatsak eskainiz; pertsonaiari, haren hitz potolo eta guzti, istorioari dagokiona esanarazten dio, gehiegikeriarik gabe. Estilo aniztasun horrek gauzatzen du, kontakizun zuzenekiko kontrapun-

tuan, liburuaren erritmoa, aniztasunean baina tenka eutsian, tonu mardula lortuz. Erritmoa lortzeko beste bidea pertsonaien agerpenak eta desagerpenak jorratzen du; hari gutxi geratzen da lotu gabe, eta irakurleak ondo ezagutzen eta bereizten ditu pertsonaiak, ez haiei buruz egiten diren deskribapen urriengatik (eta zenbaitetan apropos atzeratuengatik), baizik eta hartzen duten jokabideengatik eta diskurtsoan parte hartzeko estiloengatik.

Gainera, pertsonaien artean ia elkarrizketarik ez izateak ezaugarri berezia eranstean dio liburuari, kontakizunaren azalpena antzes-aitetik aldentuz. Hala, nagusitzen den tonuak berrikeriatik ihes egiten du, nola izurrietik. Egileak giro ausnarkorra ezartzen du, hala barne-monologo eran, nola diskurtso erako adierazpen gisan, eta kontatzailea -ironia anbiguo- pertsonaia guztien gainera jartzen da agintari, bere nagusitasuna ezarri, ardura orokorra bere gain hartuz bezala, pertsonaien atzean babesik bilatu gabe.

Errenazimendua eta Italia: unibertsaltasunaren bila

Juan Garziaren liburuak bi daia adierazten du, hala espazioan, nola denboran. Espazioan Italiako hamaika hiri agertzen zaizkigu, sona handiko gertakizun artistiko zenbaiten kokagune direnak; hiri horien aitzakian kon-

takizun kateak osatzen dira, guztiz ezagun gertatzen zaizkigun gertakizun artistikoei ezusteko interpretazioak, heterodoxoak eta ausartak, emanez. Hamaika hiri agertzen dira, baina ez dira hamaika-hamaika; ezagunegia da gure artean hamaika zenbakiaren esanahi zabalagoa, ugaritasuna adierazteko; horrela, egileak hamaika hirirekin kulturaren mundu zabala adierazi nahi ligukeela dirudi. Denborari dagokionez, berriz, gure garaitik Errenazimendu eta Kontrarreformaren garaira sartu-irtenak egiten dira.

Liburuan egiten den bidaiaren norabideak esanahi nabaria dela dirudi; alegia, arte unibertsaleranzko bidaia izango litzateke, euskal kultura norabide unibertsaletan sartzearen bidaia. Hain zuzen, Errenazimenduaren eta Erreforma-Kontrarreformaren garaian sortzen du (Erreforma aurretik, D'Etxepare; ondoren, Axular; tartean, Leizarraga). Badago, bestalde, lotura ironikorik euskal literaturaren eta egilearen plan-teamolde zeharo unibertsalaren

arteak; hori ikusteko, egilearen keinuak ikusi besterik ez dauka irakurleak, Argentinatik esplizitoki jasotako zenbait euskal deitura direla-eta, Ternua-ren aipamena dela-eta (leku horietan euskaldum ugari gertatu baita), edo, nola ez, Eiko Fujitsuk poemaren (haikuaren?) esanahia argitu nahi duenean, euskaraz idatzia egonik inor ez baitu hizkuntza horren berri kontakizunean; honela dio poemak: "Maite /sekula /gabe".

Begirada zorrotzago batez, gaur egungo euskal literaturaren inguruko irakusketa ere egin daiteke; irakusketa ironikoa, zirkuito literarioaren zati handi batek epe-lak hartuko bailituzke. Esan genezake, bestetik, artearen alorrei zein espazio-denborazko erreferentziei dagokion eraikuntza unibertsalista horren guztiaren azpian, bizikizun zehatzak gordetzen direla, espazio, denbora eta pertsonaia ezagun eta gaurkogaurkoei dagozkienak; hori da egileak egiten digun azken begikeinua, proposatzen digun paradoxa nagusia.

Juan Kruz Igerabide